

Bényi József: „A csodaszarvas-kereső ember”

Bényi Árpád művészetének kezdettől egyik alapvető jellemzője a drámaiság. Ha elmerül is olykor egy-egy vázányi virág, egy ablakon besugárzó tó, egy vonzó emberi arc és főként a muzsika szépségeinek mámorában, ezeken a képeken is szinte a robbanó feszültség elemeiből bontakozik ki a remény ritka harmóniája.

Ennek a feszültségnek, drámaiságnak állítja szolgálatába alkotói módszereit. Mert a választott és megnevezett témánál is izgatóbban szolgálják ezt egyre tüzeesebb, egyre lüktetőbb színei, az uralkodóvá váló vörösek, kékek, sárgák, önmagukban is, egymásnak feszülve is. Ráadásul nagyon sok képén átfonja ezeket a színek kompozíciókat egy-egy fekete fonal, az egykori börtönrács, szögesdrót vagy csak az olykor elmagányosodó ember víziójának sötét jelképe.

Ezt a drámaiságot szolgálja a képek szerkezete, a motívumok egymásnak feszülése, ütközése; főként a művész térszemlélete. Alkotásainak zöme valójában térként, térben nincs pontosan lezárva, a képteret nem csupán kitölti, hanem átcsúsztatja a végtelenbe. Olykor olyanok ezek a képek egymás mellett, mintha testvérek lennének, az egyik folytatja a másik indulatát, szenvedélyét. Ezt a drámaiságot szolgálja egyébként a felületmegmunkálás dimenziókat sugalló technikája is.

Ez a Bényi Árpád művészetében folyamatosan jelenlévő drámaiság újabb képein tovább erősödik. Mintha a megélt élet stációi, az ártatlanul elszennvedett börtön, az egykori kitzsítottság, a betiltott tárlat, a test nyavalyáinak kálváriás állomásai az idő múlásával tovább mitizálódtak volna. A képek tematikájában is megnőtt az 1956-os forradalomhoz, az azt követő megtorláshoz kötődő alkotások száma és súlya, s ezek egyszerre sugározzák a nemzeti forradalom dinamikáját s a bukás tragédiáját. Megnőtt azoknak a műveknek száma-szerepe is, amelyek az emberi létezés örök törvényeit keresik; a félelem, a szenvedés, a magány, az elvesztett éden, az idő múlása erősen s nagyon hatékonyan foglalkoztatják a művészt.

És ezek mellett az alkotói kibontakozás jeleként felerősödött három másik tényező is. Robbanásig feszült a művek dinamikája, statikusnak talán csupán egy felakasztott madár tekinthető. Izzik, forr, mozog minden, mozgásban van, mint a vulkán mélye vagy az őskáosz, amelyből világok születtek. Ezzel együtt az egyes ember élménykörét egyetemessé tágította, személyes gondjaink, élményeink, érzéseink kitágultak az egyetemességbe. A konkrét elemek (madár, virág, emberi arc, hangszer) sem pusztán ábrázolt tárgyak képein, hanem az egyetemes létezés jelképes dokumentumai.

Summaként mondhatjuk: Bényi Árpád újabb alkotásain kozmikussá növelte az emberi sors kanyarjait, ember és világ ütközéseit. Ő magát csodaszarvas-kereső embernek nevezte. Most a kozmoszban jár utána.

Kortársak Bényi Árpádról

„Első, felületes ránézésre is szembetűnő jellegzetessége a Bényi-festményeknek, hogy indulatok, szín-csaták, anyagok egymásnak feszülései, végletes gyűrődések terepei. Hogy indulati kisülések következménye a festékalakítás módjának, milyenségének közvetlen megnyilvánulása. A szemlélő még azt is jól érzékelheti, hogy a festékeknek van egyfajta sűrűsödő-csomósodó, erősödő vagy lazuló, itt-ott enerváltan szétterülő jellege is, amit az egyéniség ritmusa, habitusa határoz meg. Jól kitűnik az is, hogy nem társadalmi vagy szociális problémák és feszültségek ábrázolását vállalja Bényi, hanem belső világa kivetítését, önmaga megfogalmazását, festménybe írását. Eleinte apropó, tárgyi hivatkozás, valamilyen fölismerhető kép-gyök (csendélet, táj, arckép stb.) kellett mindehhez, később viszont Bényi a valóság konkrétuma nélküli, csak a színekkel, a színek megképezte formaképletekkel való fogalmazás mezejére jutott.”

„A festészet nem ismeri az anyagtalán színeket, azok hozzák létre az anyagot, a dolgot, a témát, a motívumot, a hangulatot... S mivel a szín és a hangulat is létrehozza Bényinél a színt, így az anyagot, a dolgot, a motívumot is. A színek itt egymáshoz való viszonyukban léteznek, nem szolgálva semmi mást, csak a közöttük feszülő ellentétek és a harmónia létrehozó sugárzását. Ez a harmóniateremtés elemi vágy, ám titkolt vágy is egyben, hiszen a képegész ugyanúgy felkelti a zaklatottság, az örök belső vibrálás, a világ történéseire adott rezonanciák tekintetnyalábbá egyesült hatását, mint a megnyugvását, a bölcsesség keresését. A bölcsességét, ami bár lassan egyetemessé nyugszik, mindig megszakítja azt a feltörő indulat.”

„Bényi nem ódzkodik a parafrázisoktól, így az evangéliumtól sem. Kálváriája groteszk Krisztusában több jelentés is megfogalmazódik. Egyrészt az általános művészi, alkotói ars poetica, a művészsors és a krisztusi szerepvállalás párhuzama folytatódhat a Van Gogh-i motívumhoz hasonlóan, amelyben benne van ama verbális ars poeticája, nemcsak egyes szám első személyű, de kollektív korvallomása is, mely szerint: »Festők dolga ebben a még emberlakta világban, hogy csendes együttlétre hívja azokat, akik már elengedték egymás kezét, hogy a rázába zárt arasznyi létezés embermeleget kínáljon, hogy kihült kispadok helyett képek közé gyűjtse a zajtól és szótengertől megzavart indulatokat«. Másrészt rejtjelezettebb jelentéshálója is van a kálváriaképeknek. A kereszten nem a szokásos I.N.R.I. felirat látható, hanem két szám: a hét és a nyolc, aminek szorzata pontosan ötvenhat. Itt a kálvária az egész nép kálváriájává nőtt, de a személyes sors, az emlék is inkarnálódik: a művészt 1956 után négy év börtönre ítélték egy fametszete miatt.”

„A legyőzött tér

Aki átélte a bezártság torkot és szívet szorító élményét, aki előtt fallá feketednek a szabályozott rácsok, hogy eltakarják előle az ég és a víz végtelen kékségét, a porosan röppenő virágokat vagy a napfény sárga birodalmát, annak örökké megoldhatatlan és kényszerítő feladat marad legyőzni a teret. Legyőzni? Nem: megtestesíteni. Jelenlévővé tenni. Emberszabásúvá szelídíteni, kitapintani lényegét és megtalálni azokat a pontokat, ahol a véges a végtelennel találkozik. Bényi Árpád festészetének egyik kulcsa a tér megragadása és újrafogalmazása. (...) Kitágítja a képtér határait, s hiába vannak ott az ablakon a régi emlékektől fájdalmas rácsmotívumok, Bényi ezeken a képeken az elveszett paradicsom töredékes, de valóságos emlékeit keresi, a kiűzetés előtti állapotot, az ember ösboldogságát. Bényi Árpád művészetének ez az egyik egyéni sajátossága. A másik a felület megmunkálása: szinte csomóban rakja fel a festéket, vastagon, egymásra rétegezve, hogy már-már plasztikus hatást kelt egyik-másik képe. Éppen ez a gyakorlat egyik oka, hogy képei döbbenetesen drámaiak.”